

Այս է ահաւասիկ Ամուսնի Աղեքսանդրացոյ Համաբարբառ երկասիրութեան նկարագիրը, զոր կու տայ 'ի յիշեալ թղթին առ Կարապետոս: Չրսեր թէ իրմէ տառած է զլիակարգութեանց (κεφάλαια) գրութիւնն: այլ միայն թէ անոր երկասիրութեան թերի մասունքն յորդորամիտ ըրին զինք՝ իր ըրաւ ծէն տարրեր և լաւագոյն ախատասիրութեան մը ձեռք կարնել, որ առաւ ել շայնկան ըլլայ ընթերցողոց, խուսափելով անոր պակասներէն: Աւստի վրիպեցաւ բազմահոգեակ վարդապետն արեւմտեան եկեղեցւոյ Հերոնիմոս 'ի կարծելն թէ Եւսեբեայ գրածը հետեոյութիւն է Ամուսնի և ոչ այլ ինչ¹:

Շարունակելի

ԵՋՆԻԿ ԵՒ ԻՒՐ ԵՐԿԱՍՏԻՐՈՒԹԻՒՆՆ

(Տես էջ 14)

ԵՋՆԻԿԱՅ մատենն՝ Եղծ աղանդոց կոչուած՝ 'ի չորս մասունս բաժանեալ է սովորաբար 'ի տագիրս և 'ի ձեռագրին: Եւրոց իւրաքանչիւր մասին մէջ ուրոյն կը խօսի նա կարգաւ ընդդէմ Հեթանոսաց, Պարսից, իմաստնոցն Յունաց և Մարկիոնի: Սակայն, եթէ ոք հետախոյզ աչք ընթեռնու զայն, պիտի տեսնէ ան, չուշտ՝ որ այն չորս մասանց կամ գրոց մէջ կայ ծածկուած ուրիշ մաս մի ևս կամ գիրք մի, որ գրեթէ խառնուեր է միւս ծանօթ մասանց հետ: և այս բանս հաստատեալ չամար ունիմք մի քանի պատճառներ և վկայութիւնք:

Եթէ, օրինակի ազագաւ, բանամք առաջին գիրքը և հետզհետէ յառաջ վարեմք ընթերցողներս, անգէն մեր մտաց առջև վսեմ տեսարան մի կը բացուի: Կարծեմ թէ կը տեսնեմք տիեզերական վիճը կամ թահրոհն այնքան խառն 'ի խուռնիաղանդոց և մուրուրեանց, որոց հակառակ յստակ և պայծառ կը ցուանայ ճշմարտութիւնն իբրեւ լոյս մի՝ 'ի գրէն մանաւանդ թէ և 'ի մտաց Եղեկայ և կը հերքէ զայն: Մի առ մի 'ի մէջ կը բերէ անդ հեթանոսաց աղանդքը, հիւզիայ, չարի և բարւոյ, մարգոյս և գիւաց անձնիշխանութեան խնդիրքը ևն, որոց դէմ կը գնէ իւր զորուորս ապացուցութիւնքը: Սակայն մի և նոյն գրոց մէջ կը պատահիմք այնպիսի տեղերու, ուր մատենագիրն թուի թուրուղ զհեթանոսս և խօսիլ մերթ առ հաւատացեալս, և մերթ հերետիկոսաց կամ հերձուածողաց դէմ, որք յայտնի կ'երևի թէ կ'ընդունենին զՍ. Գիրս և կը հաւատային Քրիստոսոսի Մարգեղութեան: Աւստի բանս ոչ թէ միայն առաջին գրոց մէջ կամ մի քանի տեղ միայն կը տեսնեմք, այլ յաւորաբար երեք առաջին գրոց մէջ ևս կը տեսնուի: անոնց բերանը կը գնէ առարկութիւններ, երբեմն ևս յուրք խնդիրներ, զորս մի առ մի կը պարզէ և կը հերքէ:

Արդ, եթէ բովանդակ գրոց վրայ հետախոյզ անկարկ մը ձգենք, պիտի տեսնենք որ Ա. Այնպիսի խնդիրներ կը յուղէ, որում Հեթանոսք կամ Պարսիք կամ Յունաց իմաստունքն այնքան կարեւորութիւն չ'էին տար, և որք ուղղակի նոցա

1 Canones quos Eusebius Cæsarensis episcopus, Alexandrinum secutus Ammonium, in decem numeros ordinavit, sicut in græco habentur, expressimus. Ուրիշ տեղ մ'ալ. Ammonius evangelii Canones excogitavit, quos postea secutus est Eusebius Cæsarensis.

խնդրոյն հետ վերաբերութիւն չ'ունին, որպիսիք են յառաջին, գիրս Մարգարոս անձնիքխան աղատութիւնն, նորա երանութիւնն 'ի գրախտին նախ քան զվեղանչելն, հրեշտակաց թնութիւնն (90 - 91 և 100 - 102), Աստուծոյ այլ և այլ կերպարանօք երևիլն մարգարէից, պահապան հրեշտակքն, ևն. յերկրորդ գիրս, Աստուծոյ կանխադիտութեան, նախաստիճանութեան և մարգարոս աղատութեան նուրբ խնդիրքն (163-173), իսկ յերրորդ գիրս, Քրիստոսի դաւաժան նկատմամբ այլ և այլ հարցեր (230-235), յորս մուրեքցան յերաւի շատ հերետիկոսք: Բ. Հեթանոսաց դէմ գրած միջոց յայտնապէս կ'ըսեն, թէ կարելի չէ 'ի Ս. Գրոց վկայութիւնք մէջ բերել և նօքօք հերքել զանոնք, վասնզի « Եթէ հեթանոսքն աստուածական օրինացն հաւատային, անդստին յօրինացն առնէաց պատասխանի » (էջ 70), այլ հարկ է, կ'ըսեն նա, թնութեան օրինակօք և բանական փաստիւք հերքել անոնց առարկութիւնքը: Սակայն կարծես թէ կը հակասեն Եղնիկ իւր տնձին. վասնզի անմիջապէս 'ի հետագայ էջն՝ Ս. Գրոց վկայութիւնը մէջ կը բերեն, և անոի կ'առնու իւր ձեռնարկութիւնքը: Գրածեալ ուրիշ տեղ մը գրեթէ նոյն խօսքերը կը կրկնեն, երբ կ'ըսեն, թէ վասնզի « Եւրօք (հեթանոսքն) աստուածական օրինացն ոչ հաւատան », ուստի և աւելորդ է անոնց դէմ Ս. Գրոց վկայութեամբք զինուիլ, սակայն « մեք յուղջորդ պատասխանոյ զմեր ընտանիս մի զրկեսցուք » (էջ 68): Ուստի ահա յայտնապէս կը տեսնուի, թէ Եղնիկայ միաբն է Ս. Գրոց վկայութիւնքը մէջ բերել միայն հաւատացելոց համար կամ հերետիկոսաց դէմ:

Գ. Կրնամք ըսել, թէ Եղնիկ իւր այս դիտումը գեռ աւելի պարզաբար բացատրելու և հաստատելու համար, ևս մեծագոյն վկայութիւն մի մէջ կը բերէ իւր առաջին գրոց վերջը, որ կը զօրէ նաև 'ի հաստատութիւն մեր խնդրոյն. « Եւ արդ, կ'ըսեն, Եկեղեցւոյ Աստուծոյ գործ այս է, զարտաքինան իրօք ճշմարտութեան առանց (սուրբ) Գրոց յանդիմանել, և զկարծեալն ներքինս և ոչ ճշմարտեալս (օրք են հերետիկոսք և հերձուածողք) Գրովք սրբովք յանդիմանել » (էջ 111):

Սոյն կտորս՝ որ թէպէտ մեր խնդրոյն մեծապէս կը նպաստէ, սակայն հարկ է ըսել որ ամենեւին անյարմար է այնտեղ. վասնզի երկու իրարու կցորդեալ իմաստից մէջ կամ թէ երկուս ստորակէտից մէջ, եթէ կարելի ըլլայ այսպէս ըսել, միջանկեալ հաստուած մի կ'երևի, ինչպէս անգրագարներ և անուշտ օր և է ընթերցող:

Դարձեալ բովանդակ գրոց մէջ մերթ ընդ մերթ կը պատահիմք (Հեղինակին) այնպիսի բացատրութեանց և իմաստից, որք կրնան հաստատել մեր խնդիրը, եթէ ոչ ստուգութեամբ՝ քննեալ շատ հաւանականութեամբ: Կը տեսնեմք որ Եղնիկ յաճախ կը զանազան իւր հակառակորդքը այլ և այլ անուամբք, մերթ յայտնի կ'ըսեն Հիերանուք, Պարսիկք, Յոյնք, Իմաստունք Յունաց (110, 202) և արտաքին իմաստունք (101, 187), և մերթ պարզաբար կ'ըսէ միայն ընդհանրակց կողմն (167, 168), ուստի կ'երևի թէ առաջինքն զատք են 'ի վերջոցս. վասնզի միչդեռ առաջնոց դէմ կը խօսի բնական և բանական պարճառարանութեամբք, իսկ յիշանց դէմ միայն Ս. Գրոց վկայութեամբք կը կռուի. դարձեալ, առաջնոց դէմ ընդհանուր կրօնից և աստուածապաշտութեան խնդիրքը կը յուզէ, իսկ վերջնոց դէմ քրիստոսական հաւատաց վարդապետութիւնը կը ցուցնէ և աստուածաբանութեան բարձր և նրբին խնդիրքը կը պարզէ: Դարձեալ ոմանք 'ի հակառակորդաց մերթ ընդ մերթ 'ի Ս. Գրոց առարկութիւններ կը բերեն, ինչպէս Եղնիկ ևս կը վկայէ, « Եւ այլոց 'ի Գրոց պատճառս առեալ տանն 'ի նոյն իսկ Գիրս գրեալ է, ևն » (188 էջ). երբեմն ևս Ս. Գրոց խօսքերը իրարու հակասական կը ցուցնեն, և մերթնորա վկայու-

Թեանց վրայ յեցեալք՝ կը հաստատեն իրենց մուրրութիւնքը (էջ 193), որոց գէմ Նշնիկ ևս յարմար զէնքեր կը գործածէ:

Ահա այս ամէն վկայութիւններէն և գիտողութիւններէն՝ որոց նմանք գեռ շատ կը գտնուին 'ի գիրս Նշնիկայ և զորս զանց ըրինք չ'երկարելու համար, կրնամք են. Թողորութիւն մ'ընել՝ և Թէ ոչ բոլորովին ստոյգ, այլ յոյժ հաւանական, Թէ Նշնիկ՝ որպէսզի ինքն իր անձին հակասած չ'ըլլայ, հարկ է որ ընդգէմ Հեթանոսաց, Պարսից, Յունաց իմաստնոց, որք բնաւ չ'էին հաւատար Ս. Գրոց և նորա վկայու. Թեանց. խոսած լինի միայն բնութեան օրինակօք և բանական փառաբ. ապա Թէ ոչ՝ հարկ պիտի լինէր այն ատեն ցուցընել նախ և հաստատել Ս. Գրոց ճշմարտու. Թիւնը և հեղինակութիւնը, և ապա իբրու զէնք գործածել նորա խօսքերը:

Աստի կը հետեի, Թէ այն մասերն՝ որք աւելի քրիստոնէական հաւատոց կը վե. բաժնին և աստուածաբանութեան նրբագոյն խնդիրներ են, յորս գրեթէ միայն Ս. Գրոց վկայութիւնք կը գործածէ, յայտ է՝ որ կամ առ հաւատացեալս ուղղած է, և կամ հաւանականաբար հերետիկոսաց և հերձուածողաց գէմ դրեր է, որ և ա. ռանձին մաս մի կը կազմէ՝ ռւորոյն 'ի չորս մասանց կամ գրոց Նշնըկայ: 'ի յաջորդ գեռ աւելի պիտի պարզեմք այն խնդիրս, անոր պատճառները քննելով, և ապա ընդ. հանուր կերպով խօսելով նոյն գրոց կարգաբանութեան մասին և նորա աղբիւրն. բուն վրայ:

Շարունակելի

Հ. Յ. Թ.

Հ Ի Ն Ք Ն Ա Ր

ՏԱՂ

Ի ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՆՆ

Հանանցն կանխեալ եկին 'ի գերեզման...
 Խունկս անոյշ բերին 'ի յաւաննը ըզտէն:
 Ծղրալով նըստեալ չուրջ ըզգերեզմանաւն
 Լային արտասուաւք ըզկենդանին Յիսուս.
 Ըլացեալ սերովքէն սաւառնացեալ նըստէր,
 Ի վերայ վիսին ոսկիապատ թեաւքն.
 Տորհեալ անձկալին խանգաղատէր սիրով,
 Ձեզ մեծ աւետիք ոյսաւր յարեալ Քրիստոս.
 Հա տեղին ուր կայր, գնացէք աշակերտեալք,
 Աւտարանեցէք եթէ յարեալ Քրիստոս:
 Հախ Պետրոս ընթացեալ և Յոհաննէս ըզկնի,
 Գտին զվարչամակն չհաւատացին բանին.
 Դարձան խրնդութեամբ յոյժ խրնդաբեր կանայքն
 Ետուն աւետիս ցըրուեալ աշակերտացն:
 Դ Գալիլիս 'ի ժամագրեալ տեղին,
 Ընթացեալ տեսին երկիր պազին նրմա:
 Հա հըզար փառաւք յարեալ 'ի մեռնոց
 Չգրծօխս աւերեաց և աղատեաց զգերեալսն:
 Քրիստոսի փրկիչին կենդանաբար Բանին
 Վայելէ պատիւ փառք յաւիտեանս. ամէն: